

ANDRZEJ POLASZEK¹
[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0001-7531-4985](https://orcid.org/0000-0001-7531-4985)

MARIA POLASZEK²
[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0002-3232-9420](https://orcid.org/0000-0002-3232-9420)

Kalwiński Psalterz genewski (1562) jako źródło inspiracji luterkańskiego kancjonału „Cithara Sanctorum” (1636) na tle procesów konfesjonalizacji protestantyzmu

Calvinistic Genevan Psalter (1562) as a Source of Inspiration for Lutheran Cantional “Cithara Sanctorum” in the context of the Protestant Confessionalization Process

Słowa kluczowe: Reformacja, muzyka, Psalterz genewski, kancjonał, Cithara Sanctorum, Trzanowski, luteranizm, kalwinizm, bracia czescy

Key words: Reformation, music, Genevan Psalter, Cantional, Cithara Sanctorum, Trzanowski, Lutheranism, Calvinism, Czech Brethren

Streszczenie

W ramach procesu konfesjonalizacji protestantyzmu w Europie Zachodniej ukształtowały się dwa odrębne modele ewangelickiej kultury muzycznej: luterkańska kultura kancjonału i reformowana (kalwińska) kultura Psalterza. Jednak w Europie Środkowej, między innymi za sprawą braci czeskich, kultury te przenikały się w większym stopniu niż na Zachodzie. Kilkanaście melodii pochodzących z kalwińskiego Psalterza genewskiego (1562), za pośrednictwem braci czeskich znalazło się w luterkańskim kancjonału „Cithara Sanctorum” (1636). Jego autor, ks. Jerzy Trzanowski, zwany ‘Słowiańskim Lutrem’, ortodoksyjny teolog luterkański, pomimo niechęci do kalwinizmu,

¹ Ks. mgr Andrzej Polaszek, doktorant Wydziału Teologicznego Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.

² Maria Polaszek, studentka muzykologii w Wydziale Nauk o Sztuce Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

chętnie korzystał z kalwińskiego Psałterza, który w języku czeskim spopularyzowali bracia czescy. Oprócz kilkunastu genewskich melodii zamieścił w swoim kancjonale pieśń własnego autorstwa („Jak čerstvých vod jelen žádá”) na melodię genewskiego Psalmu 42, która wprost nawiązuje do tegoż psalmu. Trzanowski zaczerpnął z Psalmu 42 obraz jelenia, który pragnie świeżej wody ze strumienia, jako alegorię duszy, która pragnie Boga (Ducha Świętego). Fakt, że pieśń nawiązująca do Psalmu 42 została napisana do melodii genewskiego Psalmu 42 świadczy o tym, że Trzanowski znał nie tylko melodie z Psałterza, ale też teksty. Odesłanie do pierwszych słów psalmu w wersji Strejca świadczy zaś o tym, że z psalmami genewskimi obcował za jego pośrednictwem.

Abstract

As part of the Protestant confessionalization process in Western Europe, two separate forms of evangelical music culture took shape: the Lutheran culture of Cantional and the Reformed (Calvinist) culture of Psalter. Nevertheless, in Middle Europe, mainly thanks to the Czech Brethren, these cultures influenced each other more so than in the West. Some melodies from the Calvinist Genevan Psalter (1562) appeared, through the Czech Brethren, in the Lutheran Cantional Cithara Sanctorum (1636). Its author, fr. Jerzy Trzanowski, known as the “Slavic Luther”, an orthodox Lutheran theologian, who, despite his reluctance to Calvinism, willingly used the Calvinist Psalter popularized by the Czech Brethren in their language. In addition to some Genevan melodies, he put his own hymn („Jak čerstvých vod jelen žádá”) based on the melody of Genevan psalm 42, which refers directly to this psalm into his Cantional. Trzanowski borrowed the image of a deer longing for fresh water as an allegory of a soul which desires God (the Holy Spirit). The fact that the hymn referring to psalm 42 was written to the melody of Genevan psalm 42 shows that Trzanowski knew not only the melodies from Psalter, but also the texts. Reference to the first words from Strejč’s version proves that Trzanowski had contact with Genevan psalms through this version.

1. Luteranie, ewangelicy reformowani i bracia czescy w czasach konfesjonalizacji

Relacje pomiędzy różnymi nurtami Reformacji były napięte i skomplikowane od samego początku. Świadczą o tym chociażby

burzliwe dzieje stosunków pomiędzy Lutrem a Zwinglim, którego Wittenberczyk, po względnie spokojnej, jak na lutrowe standardy, wymianie zdań w Marburgu (1529), w swoich późniejszych pismach odsądzał od wiary i nazywał „bezczelnym Szwajcarem” (Potter 1994, 313-343). Główna kontrowersja doktrynalna pomiędzy Lutrem a Helwetami dotyczyła rozumienia Eucharystii, a konkretnie relacji chleba i wina do ciała i krwi Chrystusa. W tym kontekście Zwingli stał się jednym z negatywnych bohaterów lutrowego „Krótkiego wyznania o świętym sakramencie przeciw marzycielom”. Luter nazywa szwajcarskiego reformatora „wrogiem świętego sakramentu” i „poganinem”, zaliczając go do „ohydnych marzycieli” (Luter 2007, 38-40). I choć Kalwina i Melanchtona dzielił dystans znacznie mniejszy niż przepaść pomiędzy Lutrem i Zwinglim, a ponadto Kalwin i Luter darzyli się wzajemnie szacunkiem (Kalwin był dużo młodszy od Lutra, którego cenił jako ‘pioniera’ Reformacji; ponadto, w wielu kwestiach, na czele z Eucharystią, Kalwin zajmował bardziej zniuansowane stanowisko niż Zwingli), to jednak drogi ewangelików augsburskich i reformowanych konsekwentnie się rozchodziły. Jak uważa J.T. Maciuszko, „o ile już w czasie tzw. kolokwium marburskiego (1529 r.) Luter i Zwingli nie doszli do ostatecznego porozumienia, to jednak w kilkunastu głównych punktach uznali równoprawność swoich poglądów (w tym odnośnie do «leitmotiwu» Reformacji – zagadnienia usprawiedliwienia). U schyłku stulecia przypuszczalnie protokół rozbieżności byłby dłuższy” (Maciuszko 1997, 18).

W drugiej połowie XVI w. zjawisko konfesjonalizacji, polegające na poszukiwaniu, budowaniu i podkreślaniu własnej tożsamości wyznaniowej poszczególnych nurtów Reformacji kosztem ogólnoewangelickiej jedności, staje się dominującą tendencją w łonie protestantyzmu (Maciuszko 1997, 17–26). Luteranie i reformowani skupiają się na obronie własnych pozycji doktrynalnych i wykładzie własnych Ksiąg Symbolicznych, których zbiory w tym czasie się stabilizują. Rodzi się ortodoksja, odpowiednio kalwińska i luterkańska, dla której punktem odniesienia są już nie tylko, używając języka „Konfesji augsburskiej”, „zniesione

nadużycia” papieskiego Rzymu, ale również odmienne poglądy konkurencyjnych ośrodków Reformacji. Ponadto, wzajemną nieufność podsycy pojawianie się co jakiś czas w łonie luteranizmu tendencji ‘kryptokalwińskich’ (filipiści). Zjawisko to powoduje dodatkową mobilizację ‘gnęzjoluteranów’ w walce o wierność „Wyznaniu augsburskiemu” w jego czystej postaci.

W tym czasie pomiędzy głównymi nurtami Reformacji narastają również różnice w zakresie kultury muzycznej i liturgii. Luteranie rozwijają swoją ‘kulturę kancjonału’, śpiewając podczas nabożeństw pieśni, których zadaniem jest między innymi ekspozycja prawd wiary (przykład dał sam Luter, wydając w 1524 roku pierwszy kancjonał, w którym znalazły się między innymi jego autorskie teksty i kompozycje). Kancjonał staje się obok Pisma Świętego najważniejszą książką w luteranśkim domu i kościele. Reformowani podczas nabożeństw śpiewają psalmy. W 1562 roku ukazuje się w Genewie z inicjatywy Kalwina tzw. „Psałterz genewski” – wierszowana parafraza wszystkich biblijnych psalmów opatrzona zapisem nutowym. Świadectwem niezwyklej popularności Psałterza jest to, że do połowy XVII w. powstały do tych samych melodii Psałterze w językach i dialektach: angielskim, berneńskim, czeskim, duńskim, gaskońskim, hebrajskim (10 psalmów), hiszpańskim (72 psalmy), holenderskim, łacińskim, niemieckim, polskim, retoromańskim, węgierskim i włoskim (60 psalmów). W roku 1605 psalmy „na melodie psalmów francuskich urobione” ukazały się w języku polskim. Psałterz staje się dla reformowanych tym, czym kancjonał dla luteranów.

Środowiskiem, które wymyka się dwubiegunowemu podziałowi Kościołów ewangelickich na luteranśkie i reformowane, była w czasach Reformacji jednota braterska wywodząca się z radykalnego odłamu husytyzmu (taborcy). Bracia czescy powołali do życia niezależną organizację kościelną już w roku 1467 (synod w Lhotce), a zatem pięćdziesiąt lat przed wystąpieniem Lutera. W czasach narodzin luteranizmu jednota pod rządami biskupa Łukasza z Pragi przeżywała okres reform i dynamicznego rozwoju. Pierwsze kontakty pomiędzy Lutrem a jednotą były

dość chłodne, aczkolwiek nie pozbawione szczypty wzajemnej życzliwości. Ożywienie nastąpiło za czasów Jana Augusty, następcy Łukasza z Pragi, który znacząco zluteranizował doktrynę jednoty. Owocem tego była „Konfesja Braci” z roku 1535, niewiele różniąca się od Augustany. Zyskała ona pełną aprobatę Lutra, który miał powiedzieć: „Bądźcie apostołami Czechów, a my Niemców” (Dworzaczkowa 1997, 16). Niemniej jednak jednota zachowała swoją odrębność od luteranizmu, który w Czechach zdobywał wyznawców głównie wśród miejscowych Niemców. Początkowo obszarem działania jednoty były Czechy i w mniejszym stopniu Morawy. W wyniku fali prześladowań w Czechach (rok 1548) wzrosło znaczenie jednoty na Morawach, a część braci z Czech udała się na wygnanie do Prus. W kolejnych latach bracia osiedlali się w dobrach ewangelickiej szlachty w Wielkopolsce, wśród której nie brakowało potomków bardziej lub mniej jawnych sympatyków husytyzmu, takich jak Ostrorogowie. W 1558 roku Jerzy Izrael został obrany biskupem dla zborów jednoty w Wielkopolsce i w ten sposób powstała trzecia, obok czeskiej i morawskiej, prowincja jednoty. Liczyła ona około czterdziestu zborów, a oprócz Ostrorogów wspierali ją inni przedstawiciele szlacheckich elit, tacy jak Górkowie i Leszczyńscy. W drugiej połowie XVI w. jednota zaczęła ciężać ku kalwinizmowi. W Rzeczypospolitej jednota jako trzecia, obok luteranów i reformowanych (litewskich i małopolskich) siła Reformacji, brała udział w podejmowanych z umiarkowanym powodzeniem działaniach zmierzających do zjednoczenia polskich ewangelików (Wojak 1977, 75-87). Z czasem braciom znacznie bliżej było do ewangelików reformowanych niż do luteranów, a jednota stała się wielkopolską prowincją polskiego Kościoła reformowanego (Gmiterek 1984, 145-153).

Pod względem kultury muzycznej bracia czescy wyprzedzili Lutra i luteranizm, antycypując niejako luterzańską ‘kulturę kancjonału’. Od czasów husyckich odprawiali nabożeństwa i śpiewali pieśni w języku czeskim, chętnie sięgając po ludowe melodie. Husyci traktowali śpiew religijny bardzo poważnie, jako „ważne narzędzie dydaktyki

i indoktrynacji” (Bylina 2011, 224). Idąc w ich ślady, bracia czescy już w 1501 roku wydali pierwszy drukowany kancjonał w języku czeskim. W 1531 roku wydano kancjonał w języku niemieckim, a w 1541 roku czeski kancjonał z nutami. Bracia czescy w Polsce wydali (w języku czeskim) „Kancjonał szamotulski” (1561). W roku 1554 w Królewcu ukazała się polskojęzyczna edycja kancjonału braci czeskich, z nutami, w tłumaczeniu Walentego z Brzozowa (Poźniak 2017, 304).

Świadectwem rosnących wpływów kalwinizmu w jednocie w drugiej połowie XVI w. jest fakt, że zarówno czeska, jak i polska wersja „Psałterza genewskiego” powstały w tym właśnie środowisku. Psałterz w języku czeskim opublikował po raz pierwszy w roku 1587 Jiří Strejc (znany również jako Georg Vetter) duchowny Jednoty, jeden z tłumaczy Biblii kralickiej, a ponadto autor przekładu „Institutio Religionis Christianae” Kalwina na język czeski. Polski Psałterz wyszedł spod pióra superintendenta wielkopolskich zborów Jednoty ks. Macieja Rybińskiego. Dokonując recepcji Psałterza genewskiego Jednota podkreśliła i umocniła swoje związki z Kościołami reformowanymi w Europie Zachodniej. Jednakże w zborach braci nigdy nie przyjęto szwajcarskiego zwyczaju śpiewania jedynie psalmów. Nadal wydawano kancjonały, w których bez jakichkolwiek oporów umieszczano, obok husyckich i czesko-braterskich, również pieśni luterzańskie. Podobnie postępowali ewangelicy reformowani w Małopolsce, na Litwie i na Węgrzech. Z kolei polscy luteranie powszechnie używali Psałterza Rybińskiego, który bywał współoprawiany z Biblią gdańską. Luterński historyk polskiej Reformacji, ks. Tadeusz Wojak, pisał: „Biblia gdańska, podając pełny tekst Starego i Nowego Testamentu, porządek tekstów niedzielnych oraz Psałterz z nutami, stała się podstawową księgą nabożeństwa ewangelickiego” (Wojak 1985). Czescy ewangelicy, niezależnie od konfesji, chętnie korzystali z genewskich psalmów Strejca. I tak oto w Europie Środkowej ukształtowała się hybrydowa forma ewangelickiej kultury muzycznej, łącząca luterzańską tradycję kancjonału z kalwińską kulturą Psałterza.

2. Ks. Jerzy Trzanowski i jego „Cithara Sanctorum”

Ks. Jerzy Trzanowski [łac. *Georgius Tranoscius*, czes. *Jiří Třanovský*, słow. *Juraj Tranovský*] urodził się w 1592 roku w Cieszynie, stolicy piastowskiego księstwa, będącego lennem korony czeskiej. Rodzina Trzanowskich, mieszczańska w pierwszym pokoleniu, wywodziła się z oddalonej od Cieszyna o dziesięć kilometrów wsi Trzanowice, gdzie pradziadek Jerzego, Adam, piastował urząd wójta. (Gabryś 2018, 55). Ów Adam, dożywszy stu trzech lat, wywarł znaczący wpływ na Jerzego, za sprawą swej pobożności i talentów muzycznych. Księstwo Cieszyńskie za panowania Waclawa Adama (1524-1579) przyjęło luteranizm, wobec powyższego Trzanowski odebrał pierwszą szkolną edukację w cieszyńskiej szkole parafialnej w luteranśkim duchu. W wieku zaledwie jedenastu lat został wysłany na naukę najpierw do dolnołużyckiego Gubina, potem do Kołobrzegu, a następnie do Wittenbergi. Powrót na stałe do rodzinnego miasta uniemożliwiła Trzanowskiemu konwersja księcia Adama Waclawa na katolicyzm (1609) i związana z nią akcja rekatolicyzacyjna. W obawie przed prześladowaniami Trzanowski udał się do Pragi, gdzie podjął pracę jako nauczyciel w szkole ewangelickiej. Wkrótce potem znalazł zatrudnienie jako prywatny nauczyciel u jednego z najpotężniejszych czeskich możnowładców, Jana ze Svamberga. Zamieszkał na zamku w Trzeboniu (południowe Czechy), w którym znajdowała się wówczas jedna z największych czeskich bibliotek (Gabryś 2018, 63). Po roku na krótko wrócił do Pragi, którą wkrótce opuścił ze względu na narastające napięcia pomiędzy luteraniami a braćmi czeskimi (Janik 1992, 20-29). Po krótkim pobycie w Holeszowie na Morawach Trzanowski osiadł na dziesięć lat w Wałaskim Międzyrzeczu, gdzie ożenił się i objął funkcję pastora. Trudne czasy nadeszły wraz z wybuchem wojny trzydziestoletniej. Trzanowski przeżył najazdy lisowczyków, zarazę, śmierć trojga dzieci i połowy swoich parafian, wreszcie wygnanie. W 1626 r. wrócił na Śląsk i objął funkcję nadwornego kaznodziei u węgierskiego arystokraty, barona Jana Sunegha na zamku w Bielsku, ale już w 1628 roku musiał

po raz kolejny chronić się przed prześladowaniami, tym razem na Słowacji, nazywanej wówczas Górnymi Węgry. Przebywał najpierw na Zamku Orawskim, a od 1632 r. w Liptowskim Mikulaszu, gdzie służył jako pastor w kościele św. Mikołaja, aż do swojej śmierci w 1637 roku.

Jerzy Trzanowski pozostawił po sobie ciekawą i zróżnicowaną spuściznę literacką. Oprócz przekładu Augustany na język czeski był autorem zbioru modlitw w języku czeskim („Phiala Odoramentorum”, wyd. Lewocza 1635) i łacińskich hymnów („Odarum sacrarum sive hymnorum”, wyd. Brzeg 1629³). Jednakże dziełem jego życia jest niewątpliwie kancjonał „Cithara Sanctorum” (Lewocza 1636). Niezwykła żywotność tego zbioru, który doczekał się co najmniej 215 (sic!) wydań, a w czasach prześladowań bywał niezliczoną ilość razy ręcznie przepisywany (Augustinova 2011, 17-164), pozwala zaliczać Trzanowskiego w poczet najważniejszych postaci w historii ewangelickiej kultury muzycznej, i nazywać, bez popadania w przesadę, ‘słowiańskim Lutrem’. Język czeski – język Biblii kralickiej, w którym pisał Trzanowski, był w tamtym czasie zrozumiały zarówno dla Czechów, jak i dla Morawian, Słowaków i Polaków. Być może dlatego Trzanowski nazywa go „mową naszą słowiańską” (Tranoscius 2017, 148). Dzięki tej słowiańskiej wspólnocie językowej kancjonał „Cithara Sanctorum” (wraz z jego autorem) stał się wspólnym, ponadnarodowym dziedzictwem ewangelików w tej części Europy. Sam Trzanowski podpisywał się łacińską wersją swojego imienia i nazwiska (*Georgius Tranoscus*), a na Uniwersytecie w Wittenberdze został zapisany jako ‘Ślązak Cieszyński’ [*Teschiniensis Silesius*]. Kancjonał Trzanowskiego pomagał ewangelikom przetrwać czasy prześladowań. Przez wieki był „częścią wiana każdej panny młodej” (Stanek 2018, 135). W Polsce ostatnia parafia ewangelicka (w Wiśle) zrezygnowała z używania „Cithara Sanctorum” podczas nabożeństw dopiero w latach dwudziestych XX w. Na Słowacji kancjonał pozostaje

³ Muzykologów i muzyków zainteresuje zapewne staranna edycja „Odarum...” z zapisem nutowym dawnym i współczesnym: Kalina, Siwek 2009

w użyciu do dziś. Nie należy również zapominać o niezliczonej liczbie przedruków i przekładów z Trzanowskiego. Aktualnie używany przez polskich ewangelików „Śpiewnik Ewangelicki” zawiera kilkadziesiąt pieśni zaczerpniętych z Trzanowskiego. W Poznaniu działa zespół muzyki chrześcijańskiej inspirowanej muzyką dawną pod nazwą Cithara Sanctorum, który w roku 2018 wydał płytę pod tytułem „Cithara Sanctorum. Pieśni Słowiańskiego Lutra” (honorowy patronat nad wydawnictwem objął m.in. Rektor ChAT, ks. prof. dr hab. Bogusław Milerski). Miał rację jeden z przyjaciół Trzanowskiego, pisząc „Gdy ty, nasz Orfeuszu, w mogile będziesz spoczywał, To twoja «cythara» długo po tobie tu dźwięczeć będzie” (Fragment wiersza Wacława Adama Neo-Comenusa, za: Wantuła 1938, 130).

Pierwsze wydanie „Cithara Sanctorum” zawierało ponad 400 pieśni (Jan Mocko podaje 414 tytułów {Mocko 1812}). Pełna liczba nie jest znana, ponieważ nie zachował się żaden kompletny egzemplarz tej edycji (Grešová 2018, 93). Do kolejnych wydań dodawano nowe pieśni (w najnowszych ich liczba przekraczała tysiąc utworów). Jednakże tylko pierwszą edycję można uznać wprost za dzieło Trzanowskiego, ponieważ kolejne ukazywały się już po jego śmierci. Pośród 400 zebranych przez Trzanowskiego pieśni ponad 100 miało jego autorskie teksty, około 180 posiadało dawniejsze teksty czeskie lub morawskie, a około 20 to pieśni słowackie. Pozostałe pieśni Trzanowski przetłumaczył z niemieckiego lub łaciny. Pochodzenie tekstów jest zróżnicowane konfesyjnie. Obok blisko czterdziestu lutrowych (Michalková 2008, 97-104) i luteranckich znajdują się pieśni husyckie, czeskobraterskie, a nawet katolickie. Wśród melodii dominują czesko-morawskie. Trzanowski był prawdopodobnie kompozytorem 15 pieśni (Grešová 2018, 96-103).

Pierwsze wydanie kancjonału zawiera zapis nutowy. Jest to tzw. biała notacja menzuralna powstała ok. 1450 r., w nieco uproszczonej wersji dla użytkowników bez wykształcenia muzycznego. Nazwa pochodzi od praktyki rysowania ‘pustych’, ‘białych’ nut (z wyjątkiem *semiminimy* i mniejszych) w opozycji do wcześniejszej czarnej notacji menzuralnej.

Puls wyznaczają *semibreves* – nuty w kształcie rombu. Większość pieśni w kancjonałe to pieśni w *tempus imperfectum*, czyli dwudzielne (*brevis* dzieli się na dwie *semibreves*, *semibrevis* dzieli się na dwie *minimy*, *minima* na dwie *semiminimy*, etc.), ale zdarzają się pieśni, zwykle ludowe w charakterze, które są w *tempus perfectum* – trójdzielne (*brevis* dzieli się na trzy *semibreves* – za wyjątkiem zastosowania imperfekcji, ale już *semibrevis* na dwie *minimy*). Dwudzielność zaznacza się znakiem *alla breve* używanym do dzisiaj (‘c’ przekreślonym pionową kreską), trójdzielność natomiast cyfrą ‘3’. Większość pieśni zapisanych jest w kluczu ‘c’ (współcześnie do tej grupy kluczy należą altowy i tenorowy) pojawiającym się na różnych liniach, część jest zapisana w kluczu ‘f’ (do tej grupy zaliczamy klucz basowy). Jeżeli chodzi o akcydencje, kontrapunkt staroklasyczny dopuszcza jeden bemol przy kluczu i ewentualnie drugi jako znak przygodny, by uniknąć trytonu. Ta zasada została zachowana.

3. „Cithara Sanctorum” jako przedmiot badań naukowych

W polskojęzycznych publikacjach o Trzanowskim niewiele pisze się o muzyce. Dominuje podejście biograficzne, silnie nacechowane konfesyjnie. Nieliczne artykuły w języku polskim poświęcone muzycznej warstwie kancjonału „Cithara Sanctorum” nie poruszają kwestii obecności genewskich melodii u Trzanowskiego (Węgrzyn-Klisowska 1992). Zbigniew Machej, autor przekładów pieśni Trzanowskiego, który zdecydowanie więcej miejsca poświęca słowu niż muzyce, odnotowuje jedynie wpływ, jaki miał na niego, w warstwie językowej, Jiří Střejc, wspomniany już autor czeskiej wersji „Psałterza genewskiego” (Tranoscius 2017, 101).

Znacznie częściej o Trzanowskim piszą autorzy czescy i słowaccy. Obok publikacji dawniejszych, których bogaty wybór prezentuje bp Andrzej Wantuła (Wantuła 1938), pojawiają się również nowe pozycje. Po czesku, z perspektywy raczej historyczno-teologicznej niż muzykologicznej, o Trzanowskim pisze Daniel Spratek (Spratek 2011, 390-406).

Słowacka biblioteka Narodowa wydała obszerną bibliografię wydań kancjonału, zawierającą między innymi tablice wszystkich pieśni znajdujących się w wybranych edycjach kancjonału począwszy od roku 1636, aż do roku 1971 (Augustinova 2011). Z okazji 370. rocznicy pierwszego wydania kancjonału odbyła się w Liptowskim Mikulaszu konferencja naukowa, której pokłosiem jest obszerna zbiorowa publikacja (Kovacka, Augustinova 2008). Z przeprowadzonej przez nas kwerendy tekstów czeskich i słowackich wynika jednak, że o Trzanowskim pisze się głównie z perspektywy historyczno-literackiej i teologicznej.

Spośród tekstów muzykologicznych szczególnie przydatne w naszych badaniach okazały się publikacje Adriany Grešovej. Słowacka muzykolog zbadała i opisała wszystkie XVII-wieczne wydania kancjonału zawierające zapis nutowy (edycje: 1636, 1653, 1674, 1684, 1696; Grešová 2016b). Szczegółowo analizując stan zachowania dostępnych egzemplarzy pierwszych wydań „Cithara Sanctorum”, przedstawiła potencjalną możliwość rekonstrukcji kancjonału w pierwotnym kształcie i związane z tym projektem wyzwania (Grešová 2017). Podjęła temat źródeł, z których czerpał Trzanowski, znacząco pogłębiając badania w tym zakresie w kolejnej publikacji (Grešová 2016a, 221-242). Wśród źródeł, z których czerpał Trzanowski przy tworzeniu swojego kancjonału, autorka artykułu wymienia Lutra i jego słowackich (Leonard Stockel) i czeskich (Jakub Kunvaldsky, Tobias Zavorcka Lipensky) naśladowców. Wspomina również o polskich wpływach (Artomiusz, Seklucjan), a także o katolickim śpiewniku Jana Rozenpluta, z którego Trzanowski prawdopodobnie przejął podział kancjonału na trzy części. Autorka dostrzega również wpływy czesko-braterskie („Kancjonał szamotulski”). O psalmach genewskich wspomina jedynie jako o jednym ze źródeł repertuaru ewangelickiego na Słowacji. Autorka odnotowuje obecność kilkunastu melodii genewskich u Trzanowskiego, wskazując na niemiecki przekład psalmów genewskich (Ambrosius Lobwasser, 1565) jako możliwe źródło zapożyczenia (Grešová 2018, 103). Zwraca

również uwagę na obecność parafrazy psalmu genewskiego wśród tekstów znajdujących się w pierwszym wydaniu kancjonału, nie podając jednak tytułu pieśni (Grešová 2018, 97).

4. Wyniki badań

W celu weryfikacji pojawiających się w literaturze przedmiotu wzmianek na temat obecności genewskich melodii w kancjonałe „Cithara Sanctorum” porównaliśmy zapis nutowy pierwszych wydań kancjonału z zapisem nutowym Psalterza genewskiego z roku 1563 („Les pseumes mis en rime francoise par Clement Marot, & Theodore de Beze” 1563). Obok pierwszego wydania kancjonału z roku 1636 sięgnęliśmy do edycji z roku 1653. Korzystaliśmy z fotokopii egzemplarzy pierwszego wydania kancjonału udostępnionych przez Słowacką Bibliotekę Narodową w Martinie (*Cithara Sanctorum* 1636a) i mgr Adrianę Grešovą z Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie (egzemplarz ze zbiorów Instytutu Muzykologii Słowackiej Akademii Nauk w Bratysławie {*Cithara Sanctorum* 1636b}), oraz z edycji 1653 (egzemplarz ze zbiorów Biblioteki Centralnej Słowackiej Akademii Nauk w Bratysławie {*Cithara Sanctorum* 1653}). Wyniki naszych badań przedstawiają się następująco:

Na tle innych pieśni zamieszczonych przez Trzanowskiego w pierwszej edycji kancjonału melodie psalmów genewskich wyróżniają się charakterystycznymi cechami:

- wszystkie są dwudzielne (*tempus imperfectum*),
- składają się jedynie z trzech wartości rytmicznych: *brevis*, *semibrevis* i *minima* (ew. *longa* na końcu zamiast *brevis*),
- wszystkie zaczynają się od *semibrevis*,
- są ascetyczne zarówno w warstwie rytmicznej, jak i melodycznej (zwłaszcza w porównaniu do melodii luterskich i ludowych), jednakże nadal bogatsze od melodii opartych na tonach psalmowych, które operują dłuższymi wartościami rytmicznymi,

- są wręcz podręcznikowo zgodne z regułami kontrapunktu staroklasycznego,
- wszystkie są utrzymane w skalach modalnych (kościelnych).

Trzanowski zapożyczył siedemnaście melodii z „Psalterza genewskiego”, podkładając do nich dwadzieścia siedem tekstów, najprawdopodobniej własnego autorstwa.

W szesnastu przypadkach znajdujemy w kancjonale zapis nutowy odpowiadający melodii psalmów genewskich. W siedmiu przypadkach kancjonał nie zawiera zapisu nutowego, tylko odesłanie do jednej z tychże szesnastu pieśni opatrzonych nutami. Zestawienie pieśni (numery i tytuły podajemy za J. Mocko), wraz z oznaczeniem psalmów, których melodie wykorzystano, zawiera tabela 1.

Na szerszy komentarz zasługuje pieśń nr 102 („O buď sláva na výsosti”). W wydaniu z 1636 roku klucz został błędnie wydrukowany na trzeciej linii, licząc od dołu, a nie na czwartej jak w „Psalterzu...”. Oprócz tego zapis nutowy nie został zmieniony, jednakże czytając te same nuty w inaczej umiejscowionym kluczu, mamy do czynienia z zupełnie inną melodią. Ten błąd został skorygowany w wydaniu z 1653 r.

Ponadto do melodii genewskiego Psalmu 42 Trzanowski napisał pieśń pt. „Jak čerstvých vod jelen žádá” (nr 106), jednakże w kancjonale nie opatrzone jej nutami, a melodię można zidentyfikować jedynie dzięki odesłaniu do pierwszych słów Psalmu 42 w wersji Strejca. W trzech kolejnych przypadkach (nr 145: „Srdcem, ústy, nábožně”, nr 307: „Ježíši, Králi anjelský”, oraz nr 314: „Sláva buď tobě, Bože náš”) Trzanowski odsyła do melodii „Jak čerstvých vod jelen žádá”. A zatem na melodię genewskiego Psalmu 42 znajdujemy w kancjonale aż cztery pieśni.

Teksty podkładane do melodii genewskich zwykle w żaden sposób nie są związane z tekstami psalmów, których melodie wykorzystano. Wyjątkiem jest pieśń „Jak čerstvých vod jelen žádá” na melodię genewskiego Psalmu 42, która wprost nawiązuje do tegoż psalmu. Trzanowski, tworząc pieśń na dzień Zesłania Ducha Świętego, zaczerpnął z Psalmu 42

obraz jelenia, który pragnie świeżej wody ze strumienia, jako alegorię duszy, która pragnie Boga – Ducha Świętego⁴. Z faktu, że pieśń nawiązująca do Psalmu 42 została zaopatrzona w melodię genewskiego Psalmu 42, możemy wywnioskować, że Trzanowski znał nie tylko melodie z „Psałterza...”, ale też teksty. Odesłanie do pierwszych słów psalmu w wersji Strejca świadczy zaś o tym, że z psalmami genewskimi obcował za jego pośrednictwem.

5. Konkluzja

Za najbardziej prawdopodobne źródło pochodzenia genewskich melodii w kancjonale „Cithara Sanctorum” uważamy czeską wersję „Psałterza genewskiego”. „Psałterz” Strejca był szeroko rozpowszechniony wśród czeskich ewangelików. Ze względu na pozycję jednoty, która teologicznie sytuowała się pomiędzy luteranizmem a kalwinizmem (choć z czasem uległa kalwinizacji), bariera wzajemnej niechęci i nieufności była pomiędzy luteranami a braćmi czeskimi mniejsza niż pomiędzy luteranami a kalwinistami. Trzanowski posługiwał się Biblią kralicką i „Psałterzem” Strejca. Z braćmi czeskimi zetknął się najpóźniej podczas pobytu w Pradze. O tym, że Trzanowski cenił Strejca i wzorował się na nim, pisali Ján Ďurovič (Ďurovič 1937, 189-191) i Zbigniew Machej (Tranoscius 2017, 101), który zwracał uwagę również na Trzanowskiego fascynację psalmami i znajomość Księgi Psalmów w różnych wersjach.

Jerzy Trzanowski był gorliwym luteraninem epoki konfesjonalizacji. Przetłumaczył na język czeski „Konfesję augsburską”, którą nazywał „bezcennym klejnotem” (Tranoscius 2017, 136). W spornych kwestiach, takich jak Eucharystia, wyraźnie dystansował się od kalwinizmu i doktryny czesko-braterskiej (Stanček 2018, 135). Niewątpliwie jego

⁴ Pełne polskie tłumaczenie (siedem zwrotek) pieśni znalazło się w kancjonale Heczki (Kancjonał, czyli śpiewnik dla chrześcijan ewangelickich 1863 {nr 254}), „Jak czerstwych wód jeleni żąda”; współczesny „Śpiewnik Ewangelicki” zawiera pięciowrotkową, skróconą wersję: „Jak wód czystych jeleni żąda” (Śpiewnik Ewangelicki 2002 {nr 216}).

ortodoksyjne poglądy utrwaliły się podczas studiów w Wittenberdze. Tamtejszy uniwersytet, po dokonanej pod koniec XVI wieku reorganizacji, był prawdziwym bastionem luteranńskiej ortodoksji. Podczas studiów w Wittenberdze Trzanowski był studentem i zwolennikiem Leonharda Huttera, autora paszkwilu przeciwko „bezbożnemu kalwinizmowi” (Tranoscius 2017, 89-90). W czasie pobytu Trzanowskiego na Słowacji nastroje antykalwińskie wśród tamtejszych luteranów były bardzo silne, a podejrzenia o ‘kryptokalwinizm’ miawały poważne konsekwencje. W 1635 roku z tego powodu pozbawiono urzędu i uwięziono na sześć tygodni jednego ze spiskich pastorów Jana Serpilusza (Stanček 2018, 117). Tworząc zbiór ‘pieśni duchownych’, Trzanowski dbał o jego ortodoksyjnie luteranński charakter. Z innych niż luteranские źródła korzystał chętnie, ale uważnie. Teksty nie dość luteranские poprawiał. Bez jakichkolwiek oporów używał natomiast rozmaitych melodii, nie zważając na ich pochodzenie. Dystans wobec doktryny kalwinizmu nie przekładał się u Trzanowskiego na ‘kalwińską’ muzykę. Jego postawa w tym zakresie była na wskroś luterska i luteranська. Niechęć do ‘papistów’ nie przeszkadzała Lutrowi zachwycać się katolicką, niderlandzką polifonią Josquina des Prés, używać chorału gregoriańskiego i ‘wysławiać imię’ katolickich księżąt bawarskich za to, że „otaczają czcią i troskliwością muzykę” (Bainton 1995, 326).

Jerzy Trzanowski – ortodoksyjny luteranin, a jednocześnie miłośnik kalwińskich psalmów, który co czwarty swój autorski tekst pisze do jednej z genewskich melodii, nie jest aż tak odosobniony w swojej postawie, jak mogłoby się wydawać na pierwszy rzut oka. Historia Kościoła zna wiele innych przykładów przenikania muzyki przez wydawałoby się szczelne konfesyjne kordony. Trzysta lat po Lutrze, w czasach przed-ekumenicznych, rzymscy katolicy pokochali Bacha – luteranського kantora i jego kantaty, które przecież stanowiły oprawę muzyczną ‘hereetyckiego’, luteranського nabożeństwa. Miłość do muzyki pozwoliła luteraninowi Albertowi Schweitzerowi zaprzyjaźnić się podczas pobytu na misjach w Afryce z późniejszym abp. Marcelem Lefebvre, przywódcą

tradycjonalistycznego, antyekumenicznego ‘ruchu oporu’ przeciwko zmianom, jakie następowały w Kościele rzymskokatolickim po Soborze Watykańskim II. Bywało, że Schweitzer grywał na organach podczas nabożeństw odprawianych przez Lefebvre’a.

Tabela 1: Melodie psalmów genewskich w pierwszej edycji „Cithara Sanctorum”				
	numer pieśni	tytuł	psalm	na tę samą melodię (odesłanie)
1	5	Věříme v jednoho Boha	91	
2	15	Tvrdošijní židé	14 53	
3	18	O Bože náš, Trojice nejsvět	8	205 (Evanjelium věčného úpřim)
4	46	Rok starý miji v té době	134	119 (Věříme v Boha jednoho) 316 (Příkladem Pána Ježíše) 405 (Jenž jsi Bůh jeden v Trojici)
5	99	Aj Pán kraluje Božskou čest	99	175 (Neplačtež mnoho, přátelé)
6	102	O buď sláva na výsosti	121	
7	106	Jak čerstvých vod jelen žádá	42	145 (Srdcem, ústy, nábožně) 307 (Ježíši, Králi anjelský) 314 (Sláva buď tobě, Bože náš)
8	150	Věříme v Boha jednoho, Otce	35	
9	170	Aj, již čas odjít mého	38	
10	185	Církev pravou poznávám	25	213 (Znejmež, o, křesťané věrni)
11	193	V úzkosti a zarmoucení	77 86	
12	204	Proč tak truchlíš, proč se tak	43	
13	236	Pán Ježíš původce spasení	28 109	

14	240	Duch můj milost cítí	130	
15	285	Chválež nejmocnejšího	150	95 (Sláva Bohu na nebi)
16	317	Vzdejmež Bohu slušnou čest	136	
17	366	Byť lidé zlí a nedbalí	61	

Bibliografia

- Augustinova, Eva. 2011. *Cithara Sanctorum bibliografia*. Martin: Slovenská Národná Knižnica.
- Bainton, Roland. 1995. *Tak oto stoję: Klasyczna biografia Marcina Lutra*. Katowice: Wydawnictwo Areopag.
- Bylina, Stanisław. 2011. *Rewolucja husycka: Przedświt i pierwsze lata*. Warszawa: Instytut Historii PAN.
- Ďurovič, Jan. 1937. „Piesne Juraja Strejca v Tranosciu.” *Český bratr* 14: 189-191.
- Dworzaczkowa, Jolanta. 1997. *Bracia Czescy w Wielkopolsce w XVI i XVII w.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Cithara Sanctorum*. 1636a. Fotokopia egzemplarza ze zbiorów Słowackiej Biblioteki Narodowej w Martinie, sygnatura: SNK SE 2318.
- Cithara Sanctorum*. 1636b. Fotokopia egzemplarza ze zbiorów Instytutu Muzykologii Słowackiej Akademii Nauk w Bratysławie, sygnatura: b134.
- Cithara Sanctorum*. 1653. Fotokopia egzemplarza ze zbiorów Biblioteki Centralnej Słowackiej Akademii Nauk w Bratysławie, sygnatura: BF 25.
- Gabryś, Marcin. 2018. „Na szlaku rodzinnego domu.” W *Śladami Jerzego Trzanowskiego*, 36-76. Dolny Kubin: Cirkevný zbor ECAV na Slovensku Dolný Kubín.
- Gmiterek, Henryk. 1984. „Prowincje czy konfesje? Przyczynek do sprawy ujednoczenia obrządku w zborach kalwińskich i braci czeskich w XVII wieku.” *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* XXIX: 145-153.

- Grešová, Adriana. 2016a. „Inšpiračné zdroje Juraja Tranovského pri zostavovaní Cithary Sanctorum (1636).” *Muzikologické fórum* 5: 221–242.
- Grešová, Adriana. 2016b. „Notované vydania Cithary Sanctorum v 17. storočí – opis a komparácia pamiatok.” *Slovenská hudba. Revue pre hudobnú kultúru*: 261–274.
- Grešová, Adriana. 2017. „Perspektívy rekonštrukcie Cithary Sanctorum (1636) a edície piesní Juraja Tranovského.” *Musicologica* 2. Dostup 2019.03.05. <http://www.musicologica.eu/perspektivy-rekonstrukcie-cithary-sanctorum-1636-a-edicie-piesni-juraja-tranovskeho>.
- Grešová, Adriana. 2018. „Cithara Sanctorum: Z pohľadu súčasného hymnologického Vyskumu.” W *Zborník z Teologickej konferencie Evanjelickej cirkvi augsburskeho vyznania na Slovensku 2017: Reformacia a umenie*, 86–107. Liptovský Mikuláš: Generálny Biskupský Urad ECAV na Slovensku.
- Janik, Ryszard. 1992. „Ks. Jerzy Trzanowski – życie i dzieło.” *Pamiętnik cieszyński* 5: 20–29.
- Kalina, Leszek, i Zbigniew Siwek. 2009. *Odorum sacrarum sive hymnorum Georgii Tranosci*. Czeski Cieszyn: Slezská církev evangelická. *Kancjonał, czyli śpiewnik dla chrześcijan ewangelickich*. 1865. Cieszyn: Towarzystwo Ewangelickie.
- Kovacka, Miloš, i Augustinova, Eva, red. 2008. *Cithara Sanctorum 1636 – 2006*. Martin: Slovenská Národná Knižnica.
- „Les pseumes mis en rime francoise par Clement Marot, & Theodore de Beze”. 1563. Dostup 2019.03.05. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1086792/>.
- Luter, Marcin. 2007. *Krótkie wyznanie o świętym sakramencie przeciw marzycielom*. Warszawa: Lutheran Heritage Foundation.
- Maciuszko, Janusz T. 1997. „Proces konfesjonalizacji w Europie i w Polsce. Kontekst wyznaniowy synodu generalnego toruńskiego z roku 1595.” *Czasy Nowożytne* 2: 17–26

- Michalková, Ludmila. 2008. „Lutherove piesne v Cithare sanctorum.” W *Cithara Sanctorum 1636 – 2006*, 97-104. Martin: Slovenská Národná Knižnica.
- Mocko, Ján. 1812. „Historia posvätnej piesne slovenskej a historia kancionálu.” Dostęp 2019.03.05. https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1812/Mocko_Historia-posvatnej-piesne-slovenskej-a-historia-kancionalu.
- Potter, Gorge R. 1994. *Zwingli*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Poźniak, Piotr. 2017. „Miejsca wspólne repertuaru pieśniowego w polskich kancjonalach ewangelickich z XVI w.” W *Luteranizm w kulturze I Rzeczypospolitej*, 297-322. Warszawa: Wydawnictwo UW.
- Rusnok, Justyna. 2013. „Jerzy Trzanowski i jego Cithara Sanctorum jako przykład rozwoju pieśni w kulturze protestanckiej.” *Magazyn antropologiczno-społeczno-kulturowy „MASKA”* 20: 34-42.
- Spratek, Daniel. 2011. „Jiří Třanovský – život, dílo a odkaz na rodném Těšínku.” *Zborník Oravského múzea* 28: 390-406.
- Stancek, Ratislav. 2018. „Śladami trzeciego wygnania.” W *Śladami Jerzego Trzanowskiego*, 76-138. Dolny Kubin: Cirkevný zbor ECAV na Slovensku Dolný Kubín.
- Śpiewnik ewangelicki. 2009. Bielsko-Biała: Wydawnictwo Augustana.
- Tranoscius, Georgius. 2017. *Pieśni Duchowne z kancjonálu Cithara Sanctorum*. Tłum. i komentarz Zbigniew Machej. Cieszyn: Oficyna Efemeryczna.
- Wantuła, Andrzej. 1938. *Ks. Jerzy Trzanowski. Życie i twórczość*. Cieszyn: Towarzystwo Ewangelickie.
- Węgrzyn-Klisowska, Walentyna. 1992. „Muzyczne wartości «Cithara Sanctorum» Jerzego Trzanowskiego.” *Pamiętnik cieszyński* 5: 40-44.
- Wojak, Tadeusz. 1977. *Szkice z dziejów Reformacji w Polsce XVI i XVII w.* Warszawa: Wydawnictwo Zwiastun.

Wojak, Tadeusz. 1985. „Studium o Biblii Gdańskiej” *Z problemów Reformacji* 5: 17-47.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LXIII

Zeszyt 2

ROCZNIK TEOLOGICZNY

WARSZAWA 2021

REDAGUJE KOLEGIUM

dr hab. Jakub Sławik, prof. ChAT – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ChAT – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ChAT

dr hab. Jerzy Sojka, prof. ChAT – sekretarz redakcji

MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA

JE metropolita prof. dr hab. Sawa (Michał Hrycuniak), ChAT

bp prof. dr hab. Wiktor Wysoczański, ChAT

abp prof. dr hab. Jerzy Pańkowski, ChAT

bp prof. ucz. dr hab. Marcin Hintz, ChAT

prof. dr hab. Atanolij Aleksiejew, Państwowy Uniwersytet w Petersburgu

prof. dr Marcello Garzaniti, Uniwersytet we Florencji

prof. dr hab. Michael Meyer-Blanck, Uniwersytet w Bonn

prof. dr hab. Antoni Mironowicz, Uniwersytet w Białymstoku

prof. dr hab. Wiesław Przyczyna, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

prof. dr hab. Tadeusz Stegner, Uniwersytet Gdański

prof. dr Urs von Arx, Uniwersytet w Bernie

prof. dr hab. Piotr Wilczek, Uniwersytet Warszawski

Redakcja językowa – Kalina Wojciechowska

Skład komputerowy – Jerzy Sojka

W związku z wprowadzaniem równoległej publikacji czasopisma w wersji papierowej i elektronicznej Redakcja „Rocznika Teologicznego” informuje, iż wersją pierwotną jest wersja papierowa.

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANS [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]
PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.

All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission
and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

ISSN 0239-2550

Wydano nakładem

Wydawnictwa Naukowego ChAT

ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa, tel. +48 22 635-68-55

Objętość ark. wyd.: 17. Nakład: 100 egz.

Druk: druk-24h.com.pl

ul. Zwycięstwa 10, 15-703 Białystok

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

- JAKUB SŁAWIK, *O hermeneutycznych założeniach badań biblijnych* 371
- SŁAWOMIR ZATWARDNICKI, *Pismo Święte w warsztacie teologa. Geralda O'Collinsa przewodnik korzystania z tekstów natchnionych* 389
- TOMASZ TEREFENKO, *Herod's Birthday Banquet and its Significance for Jesus and his Disciples in the Gospel of Mark* 411
- WOJCIECH SZCZERBA, *Kontrowersje wokół Orygenesesa. Casus Metodego z Olimpu* 427
- RAFAŁ PROSTAK, *Przypowieść o pszenicy w zmaganiach Kościoła z herezją w nauczaniu Augustyna z Hippony, Tomasza z Akwinu, Marcina Lutra i Jana Kalwina* 453
- ANDRZEJ POLASZEK, MARIA POLASZEK, *Kalwiński Psalterz Genewski (1562) jako źródło inspiracji luterńskiego kancjonału „Cithara Sanctorum” (1636) na tle procesów konfesjonalizacji protestantyzmu* 491
- Илья Мельников, «Святая старина»: иконы старообрядческих моленных Устюженского уезда Новгородской губернии 511
- MARCIN RZEPKA, *Migrujące obrazy. Fotografia w praktyce misyjnej Ludviga O. Fossuma. (Lutheran Orient Mission)* 557
- MONIKA WIŚNIEWSKA, *Warszawska administracja wyznaniowa 1950–1956. Wybrane zagadnienia* 587
- BORYS PRZEDPELSKI, *Geneza mariawityzmu i nieoficjalne relacje mariawicko-rzymskokatolickie w latach 1906-1939* 613
- HALINA GUZOWSKA, *110 lat prasy mariawickiej* 687
- BARTŁOMIEJ SŁOJEWSKI, *Sakralna twórczość muzyczna mariawitów a śpiewy cerkiewne* 725
- Wykaz autorów 765

Contents

ARTICLES

JAKUB SLAWIK, <i>On the Hermeneutic Premises in Biblical Research</i>	371
SLAWOMIR ZATWARDNICKI, <i>The Holy Scriptures Handled by a Theologian. Gerald O'Collins' Guide on Making Use of Inspired Texts</i>	389
TOMASZ TEREFENKO, <i>Herod's Birthday Banquet and its Significance for Jesus and his Disciples in the Gospel of Mark</i>	411
WOJCIECH SZCZERBA, <i>Controversies around Origen. Methodius of Olympus</i>	427
RAFAL PROSTAK, <i>The Parable of Wheat in the Church's Struggle Against Heresy in the Teachings of Augustine of Hippo, Thomas Aquinas, Martin Luther and John Calvin</i>	453
ANDRZEJ POLASZEK, MARIA POLASZEK, <i>Calvinistic Genevan Psalter (1562) as a Source of Inspiration for Lutheran Cantional "Cithara Sanctorum" in the context of the Protestant Confessionalization Process</i>	491
ILJÂ MELNIKOV, "Sacred Antiquity": <i>The Icons of Old Believers' Houses of Prayer in Ustyuzhensky district of Novgorod Province</i>	511
MARCIN RZEPKA, <i>Migrating pictures. Photography in the missionary practice of Ludvig O. Fossum. (Lutheran Orient Mission)</i>	557
MONIKA WIŚNIEWSKA, <i>Warsaw's Religious Administration 1950–1956. Selected Issues</i>	587
BORYS PRZEDPELSKI, <i>The Genesis of Mariavitism and Unofficial Relations between the Mariavite and Roman Catholic Church in the Years 1906–1939</i>	613
HALINA GUZOWSKA, <i>110 years of Mariavite press</i>	697
BARTŁOMIEJ SŁOJEWSKI, <i>Mariavite Sacral Music and Orthodox Chants</i> ..	735
List of authors	775

Wykaz autorów

Jakub Sławik, j.slawik@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Sławomir Zatwardnicki, zatwardnicki@gmail.com, ul. Cz. Miłosza 14, 57-100 Strzelin

Tomasz Terefenko, terefenkotomasz@gmail.com, Wyższe Baptystyczne Seminarium Teologiczne, ul. Szczytnowska 58-59, 04-812 Warszawa

Wojciech Szczerba, w.szczerba@ewst.edu.pl, Ewangelikalna Wyższa Szkoła Teologiczna, ul. Św. Jadwigi 12, 51-253 Wrocław

Iljâ Melnikov, potep_88@mail.ru, 2 / 2 Chudintzeva str., Velikiy Novgorod, Rus-sia, 173003

Rafał Prostack, prostakr@uek.krakow.pl, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kolegium Gospodarki i Administracji Publicznej, Katedra Stosunków Międzynarodowych, ul. ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków

Andrzej Polaszek, Andrzej@polaszek.eu, os. Nadwarciańskie 3, 62-035 Trzykolne Młyny

Maria Polaszek, Marysia@polaszek.eu, os. Nadwarciańskie 3, 62-035 Trzykolne Młyny

Marcin Rzepka, marcin.rzepka@uj.edu.pl, Instytut Religioznawstwa, Ul. Grodzka 52, 31-044 Kraków

Borys Przedpełski, b.przedpelskli@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Halina Guzowska, inagie@poczta.onet.pl, ul. Człuchowska 9B m.3, 01-360 Warszawa

Monika Wiśniewska, mwisniewska@ihnpan.pl, Instytut Historii Nauki PAN, ul.
Nowy Świat 72, pokój A09, 00-330 Warszawa

Bartłomiej Słojewski, bslojewski000@gmail.com, ul. Tadeusza Kościuszki 88,
05-120 Legionowo